

Spomini

Tone Hočevar

Dopisnik iz Havane

Na poti v Havano sem se – ob novi selitvi – ustavil v Mehiki. Brez postanka v deželi, kjer smo preživeli lepa leta, nisem hotel naprej. Šel sem na novi sedež tujih dopisnikov, starega je vmes podrl potres. Naklepetali smo se, popili *tequilo* ali dve. Kot bi mignil, je minilo nekaj dni. Moja stara družčina je bila še vedno tam, potem so se postopoma vsi zamenjali.

V Havani so me sprejeli prijazno, dopisnikov je bilo tam takrat komaj za vzorec, za prste obeh rok morda. Delili so jih na dve koloniji. Na eni strani so bili zahodni, na drugi vzhodni. Zahodni dopisniki so imeli devize, smeli so zelo drago kupovati v diplomatskih trgovinah za dolarje, tam je bilo mogoče najti marsikaj, tudi meso. Vzhodni so plačevali s kubanskimi pesosi, ki smo jim rekli *miki miške*, v trgovinah za tuje tehnike, kjer je bilo vse veliko ceneje, skoraj zastoj, vendar tudi temu primerno slabe kakovosti. Jaz, iz Jugoslavije, ki se je Fidelu po hudem sporu s Titom zamerila, nisem sodil k vzhodnjakom, plačeval sem z dolarji. Vsaj občasno so me skušali obravnavati kot vzhodnjaka, brenkali so na politične strune in nekakšna ideološka čustva, da bi vplivali na moje poročanje.

Pogled na informiranje je bil v Fidelovi Havani prav tak kot v vzhodnoevropskih državah ruskega socializma. Kakor sem se dodobra naučil pozneje, je bil tudi enak kot v rimski papeški državi, takrat in še dandanes. Navsezadnje je bil Fidel jezuitski proizvod, prav tako njegov brat *Raúl*, čeprav je bil pri jezuitih deležen manj vzgoje in izobrazbe kot Fidel.

Ker sem na Kubo prišel za dopisnika, ki ga bodo nekaj let skrbno spremljali in nadzorovali, so se me kubanski tovariši resno lotili že prvi dan. Od uradnikov z ministrstva takoj izveš, da ne moreš stanovati v hotelu, ki so ti ga rezervirali z jugoslovanskega veleposlaništva. Preselijo te v drug hotel, kjer je urejeno prisluškovanje, potem se nekaj mesecev seliš iz hotela v hotel, da ne bi navezal preveč tesnih stikov z zaposlenimi v hotelu, da ti ne bi kdo med njimi že kaj neprimernega povedal.

O tem, kje bom stanoval, je torej odločala kubanska vlada. Najprej so mi ponudili velikansko stanovanje v palači, ki so jo prav takrat obnavljali. Fidel je imel sošolca, gospod Someillan so mu rekli, na havanskem Maleconu, ob obalni cesti, je imel dve palači, eno zraven druge. Prva je bil 33-nadstropni nebotičnik, v njem je na vrhu, kjer je bil tudi bazen, stanoval gospodar hiše, gospod Someillan, v petnajstem nadstropju pa je bival največji kubanski pesnik Nicolas Guillen. Vsa druga nadstropja, v katera so pred udarom zahajali Američani, so bila četrto stoletja prazna. Zraven je stala nekoliko nižja zgradba, stanovanja v njej pa niso bila dosti manjša, vsako je merilo vsaj 400 kvadratnih metrov.

Četrto stoletja sta bili palači prazni, potem sta se vladar in njegov sošolec dogovorila, da bo država obnovila obe hiši in ju dajala v najem, dohodke da si bodo nekako delili, podrobnosti niso izdali. V manjši Someillanovi hiši so mi ponudili imenitno stanovanje, ki bi na mesec stalo skoraj toliko, kolikor bi mi agencija dala za vsa leta bivanja. V mislih sem se že videl, kako bi lahko v stanovanju naredil teniško igrišče, a sem njihovo ponudbo vseeno prijazno zavrnil.

Še nekaj dolgih tednov so mi iskali drugo hišo in jo naposled našli, vendar jo je bilo treba popolnoma obnoviti, saj so prejšnji lastniki odšli v Miami kmalu po revoluciji. Uredili so jo razmeroma hitro, konec poletja sem se lahko že vselil. Hiša je bila prijetna, toda v njej ni bilo niti enega kosa pohištva. Niti ene mize niti enega stola. Kjer koli drugod to ne bi bil noben problem. Razen na Kubi ali v Severni Koreji. Na Kubi pa so pohištvo nehali proizvajati kmalu po vstopu bradačev v Havano. Na voljo je bilo samo odlično pohištvo iz osemnajstega ali devetnajstega stoletja, ki je ležalo pod kakšnim napuščem in čakalo, da ga bo kdo kupil in restavriral. Lastnike so iz stanovanj in hiš na lepih avenijah prisilno preselili kam v revno predmestje, njihovo staro pohištvo ni moglo v nove hiše, imeli so ga kar na prostem ali pod kakšno streho, velikokrat na dežju in soncu.

Največ dni sem med čakanjem na novo domovanje prebil v hotelu Nacional, v slavnem mafijskem brlogu iz časa pred Fidelovim udarom, ki so ga ob vstajenju turizma v devetdesetih modernizirali in spremenili v osrednje

revolucionarno kurbišče za novodobne turiste. Vmes, v mojem času, je bil to eden redkih hotelov, kjer se je dalo kaj malega pojesti, in še bazen je imel na vrtu. Tam je bil moj sosed takrat slavni teolog osvoboditve, brazilski katoliški duhovnik Frai Beto, prvi tujec, ki mu je bil Fidel pripravljen pripovedovati svojo zgodbo.

Ure in ure sta snemala, zvečer, včasih tudi naslednje jutro sva se z Bedom občasno srečevala v Nacionalu. Poln vtisov je bil, velikokrat je komaj doumel, kaj vse mu pripoveduje kubanski vrhovni poveljnik. Najbolj pretresen je bil, ko mu je Fidel pripovedoval, kako so Američani plačevali nje-gov upor proti havanskemu režimu, ki je bil takrat simbol mafijske države Kube. Kako so mu dali nekaj denarja in kako so plačali ladjo orožja, ki jo je iz Kostarike pripeljal Huber Matos. Tisti Huber Matos, ki se je pozneje s Fidelom sprl in za kazen dve desetletji preživel v temnici.

Zgodba o spregi z gringosmi se mi je takrat zdela najbolj zagonetni del vsega Fidelovega pripovedovanja menihu Betu. Čez nekaj tednov mi je Brazilec prišepnil, da prav tistega najbolj zanimivega dela v knjigi vendarle ne bo. Vrhovni poveljnik si je premislil. Črtali bomo tisto poglavje, tudi ti kar pozabi, da si to slišal, mi je namignil Beto in zraven pomežiknil. Pozneje so zgodbo o ameriški pomoči pri udaru proti prejšnjemu mafijskemu režimu nekajkrat pogrevali drugi, v uradno zgodovino pa je niso zapisali.

Selili so me iz Nacionala – denar za njegovo izgradnjo je menda prispeval Al Capone – v hotel Capri, ki ga je zgradil Lucky Luciano, pred revolucijo je bilo tam nekaj časa njegovo domovanje, in potem v hotel Riviera, tisti iz starodavnega filma *Ples na vodi*. Nato so me spet vrnili v Nacional ter nato preselili v Habana Libre, dokler mi niso naposled povedali, da se smem vseliti v hišo, ki so jo zame obnovili na Miramaru, v najlepšem delu mesta. Tam so imeli nekoč kar prijetne vrstne hiše častniki in funkcionarji prejšnjega režima, vsaka hiša je imel nekaj vrta, teraso in celo vrsto balkonov. Tista, ki so jo namenili meni, je bila poleg tega še na vogalu, na pravem škofovskem vogalu, kar v tistih krajih pomeni, da je veter pihal z morja ali s pobočja na drugi strani, lahko pa tudi od strani. To je v tropskih krajih, kjer ti vsaka sapica pomaga dihati, zelo pomembno.

Hiša je bila prazna, samo na stropih so bili priključki za svetilke, žarnic ni bilo, snemalnih naprav pa s prostim očesom ni bilo videti. Opazil si samo, da te snemajo po telefonu, vendar si moral le opozoriti nadzornika v telefonski centrali, da nekaj škriplje, in zveze so nemudoma popravili. Najbrž zato, ker sem ob prvem hreščanju kar naravnost opozoril tehnika, ki mi je prisluškoval in me snemal, naj vendar kaj stori, saj zelo slabo slišim. Od takrat so ob vsakem mojem opozorilu nemudoma reagirali in popravljali zveze.

Takrat še nisem pomislil, da je hiša polna mikrofonov. Na to me je več let pozneje opozoril kolega, pravzaprav kar prijatelj Gabriel Molina, mož, ki je z Gabrielom Garcío Márquezom ustanovil tiskovno agencijo Prensa Latina, potem tudi kubansko novo televizijo, kariero pa je sklenil po štirih desetletjih uredniškega in direktorskega dela v edinem časniku Granma.

Z Gabrielom smo sedeli za mizo v dnevni sobi, jaz sem spet rekel nekaj preveč, pa je gost pokazal na strop in mi rekel, naj greva pogledat kužke na dvorišče, ena izmed dobermanskih mladičk je bila namreč namenjena prav njemu. Zunaj, pri psih, ki so skakali in cvilili od veselja, mi je mimogrede omenil, da je hiša na vseh koncih ozvočena. V sredo se morava dobiti na bejzbolski tekmi, mladinci igrajo. To me pa res ne zanima, sem odvrnil. Kaj te ne bo zanimalo, ko pa igra tudi tvoj sin, je bil vztrajen. Šel sem z njim na tekmo, med vpitjem navijačev mi je skoraj spotoma omenil, da je prav on tisti, ki me že nekaj let spremlja in o tem poroča oblastem, ki me nadzorujejo. Saj veš, da take naloge na Kubi ne moreš in ne smeš zavriniti, a ne, je dodal. Takrat sva postala prava prijatelja. Prav nič se nisem bal, da bi moj nadzornik nesel naprej kaj zame škodljivega.

Vedel sem, da me nadzoruje še en kolega, ki pa mi tega ni nikoli zaupal. Pozneje me je obiskoval v Rimu, naposled sva se videvala tudi v Havani, kadar sem se vračal. Luis Baez, znan kot Fidelov biograf, avtor šestindvajsetih knjig o vrhovnem poveljniku, je sodil k tistim sopotnikom revolucionarnega procesa, ki so bili Fidelovi zaupniki. Več let sem poskušal izvleči iz njega, kar sem sicer vedel, a sem hotel njegovo potrditev. Zakaj se Fidel pred srečanjem z državniki pogovarja s teboj in ne s svojim zunanjim ministrom, sem tiščal v Luisa, ki smo mu pri nas doma rekli Bajčev Lojze, da prisluškovalcem ni bilo jasno, o kom govorimo. Zato, je rekel po nekaj letih, ker smo mi posebna skupina, mi smo nad Politbirojem in CK-jem. Kdo pa ste vi, nisem odnehal, čeprav sem slišal, kdo so "oni". Mi smo se šolali in potem študirali pri jezuitih, tesno smo povezani med seboj, o vsem se pomenimo. Luis je tudi v Rim prišel, kakor če bi bil novinar, ki pripravlja pogovore s prelati, v resnici pa ga je Fidel poslal pripravljat prvi papežev obisk na Kubi.

Spet ropota teleprinter

Ni bilo zelo preprosto začeti od začetka, se vrniti nekaj desetletij v preteklost, poslušati ropotanje teleprinterja in neskončno veliko časa porabiti samo za to, da je tekst nekam prišel. Dokler sem bil v hotelu, sem bil ves čas

razmeroma blizu centrali agencije Prensa Latina, kamor sem nosil tekste, da so jih prepisali na teleprinterski trak in jih poslali naprej.

Ko sem se preselil v hišo na Miramaru, je postalo bolj zapleteno. Najprej si se potikal okoli, da si kaj izbrskal, saj ni bilo časnikov, razen propagandnega glasila Granma. Ni bilo radijskih novic kot kje drugod, vse je bilo treba poiskati neposredno, "na terenu", smo rekli temu tisti redki dopisniki, ki smo res vsak dan pisali. Za kolege iz vzhodne Evrope mi nikoli ni bilo jasno, kaj pišejo, kdaj pišejo, komu pišejo in zakaj sploh kaj pišejo.

Izbrskati kakršno koli informacijo na Kubi je bil podvig, ki ga je mogoče primerjati z brskanjem po novicah iz presvete vatikanske države, kjer tudi vse skrivajo, od redkih novic do celih gora denarja, ki ga – nikjer zapisane – škofije z vsega sveta pošiljajo v svojo centralo v kovčkih in vrečah, tam menihi preštejejo, zamenjajo v evre in vse je lepo oprano. Tudi kubanska cerkev počne tako, ničvredne pesose ji v Rimu zamenjajo v eno od trdnih valut. Tudi jugoslovanske dinarje in slovenske tolarje so menjali tako. Lokalna cerkev je dobivala trdne devize.

Imel sem srečo, novice sem iskal čisto po svoji poti. Pomagali so mi psi. Ker sem bil član pasemskega kluba dobermanov in kubanske kinološke zveze, sem se družil z ljudmi, ki so imeli pse, se znašli, da so že kje izbrskali hrano zanje, kar sploh ni bilo tako preprosto; še zdaj ni. Med ljubitelji psov je bilo veliko takih, ki so se pasli blizu velikih jasli in so marsikdaj marsikaj vedeli o zakulisju. V pasjih klubih so bili profesorji, strokovnjaki, pa tudi generali in nekateri cekajevci. Predsednik dobermanskega kluba je bil proslavljeni genetik Augustin Egurrola, ki je Fidelu ustregel in mu naredil tisto slavno kravo Urbe Blanca, Belo vime, ki je dajala več mleka kot katera koli severnoameriška rekorderska krava, celo svetovni rekord 120 litrov (neuporabnega) mleka na dan je dosegla. Augustina je še zdaj sram, da je storil kaj tako nespametnega, strokovno nesprejemljivega, takrat pa mu je to vendarle pomagalo, lahko je potoval, lahko je uvažal pasje plemenjake, dobil je celo avtomobil, kar je bilo v tistih časih pravi čudež.

Ko sem kaj izbrskal, je bilo treba vse skupaj zaviti v celofan, okrog natrositi nekaj neumnosti, ki jih je bilo mogoče najti v edinem kubanskem časniku, vse skupaj napisati kot nekakšen članek in poslati. Najlažje je bilo pisati za radio, to je bilo mogoče storiti tako, da sem poslal po telefonu, kadar so linije delovale, ali pa sem napisal po pet ali deset člankov naenkrat, jih posnel na magnetofonski trak in poslal naprej s prvim potnikom, ki je odšel v Evropo.

Članki za agencijo Tanjug, za Delo ali kogar koli drugega so morali biti natipkani in potem prepisani na teleprinterski trak, z več kot eno cenzuro

so se srečali na poti v domovino. Prvi mesec moji teksti sploh niso nikamor prišli, ker očitno še niso imeli ustreznih prevajalcev, potrebovali so slovenskega in srbohrvaškega. Brez prevajalcev cenzura ni mogoča, brez cenzure pa tekst ne more naprej. Moja predhodnika v Havani je bilo lažje obvladovati kot mene, pisala sta, kar sta pobirala v Granmi, tudi površna cenzura je bila dovolj. Jaz pa sem bil za Kubance zapleten primer.

V začetku je bilo pošiljanje tudi fizično naporno delo. Zlasti za Bojano, ki je skrbela za transport, medtem ko sem jaz že pisal naslednji članek. Ko sem članek natipkal na papir, je Bojana sedla v avtomobil, se v veliki vročini odpeljala kakšnih petnajst kilometrov do središča mesta, poiskala parkirni prostor, kar ni bilo tako preprosto, ker te je lahko policist spodil, od koder je hotel in kakor se mu je tisti trenutek zahotelo. Nato je odkorakala po vrelem asfaltu do agencije Prensa Latina, kjer se je začela nova kalvarija. Dvigalo je bilo majhno, v njem sta bili dve čuvajki reda, miru in revolucije. Dve zato, da sta nadzorovali druga drugo. Vsaka je imela cel stot ali celo poldrugi stot žive teže, zato je bilo v dvigalu prostora kvečjemu za dva potnika. Če sta se po naključju odločili za malico, to pa se je zgodilo vsaj trikrat ali štirikrat na dan, so vsi čakali spodaj po najmanj pol ure. Ko je Bojana naposled prišla na vrsto pred dvigalom, se je odpeljala do redakcije agencije in tekst izročila uradniku na okencu pri vhodu v redakcijo. Ta je, če se mu prej ni morda mudilo na malico ali kamor koli drugam, odnesel tekst dežurnemu za pretipkavanje na teleprinterski trak. Ko je ta tekst pretipkal, pri tem po navadi ni zagrešil preveč napak, tako da je bilo besedilo še mogoče razumeti, je perforirani trak odnesel dežurnemu za pošiljanje. Tam je trak čakal, dokler se ga niso usmilili in ga poslali naprej. Najprej v Pariz, v tamkajšnjo pisarno agencije Prensa Latina. Tam so prispelo besedilo spet avtomatsko perforirali na teleprinterski trak in ga po drugi zvezi poslali naprej. Naprej v pisarne Tanjugovega dopisništva v Parizu. Tam so vse skupaj še enkrat perforirali in poslali v Beograd za Tanjug ali pa v Ljubljano za Delo. Če je bila sreča mila, je tekst še istega dne priromal na cilj. Toda tako gladko vsekakor ni šlo vsak dan.

Vsaj pol leta je trajala Bojanina kalvarija potovanj v agencijo Prensa Latina. Potem se je ob neki konferenci *poola* neuvrščenih agencij, ki so ga že vodili Kubanci, zgodil sprejem, na katerem smo se začeli o telekomunikacijskih zvezah pogovarjati bolj odkrito, na koncu tudi precej na glas. Vpila je predvsem Bojana, ki je vsak dan vsaj enkrat, po navadi pa dvakrat potovala v središče Havane, v vročini ali v hudih tropskih nalivih. Medtem ko se je ona vozila na drugo stran mesta, sem sam že pisal naslednji članek, nato jo je Bojana spet mahnila z Miramara na Vedado.

Potem so mi vendarle napeljali vse potrebno, pisal sem lahko doma, tudi neposredno v teleprinter. Cenzura je bila še bolj popolna in zanje lažja. Pa so bili vseeno tako nerodni, da so me opozorili na po njihovem mnenju neprimerno pisanje, ko tekst sploh še ni nikamor prispel. V Ljubljani ali Beogradu ga še niso dobili, meni pa so v Havani že peli kozje molitvice. Ko sem jim povedal, da besedila razen cenzorjev ni mogel videti nihče, so postali malo bolj previdni. Na neskladnost mojega pisanja z revolucionarno stvarnostjo se me poslej opozarjali po tem, ko je bil članek objavljen. Večkrat se je preprosto zgodilo, da besedilo ni nikamor prišlo, pojasnili so mi, da se je očitno nekje izgubilo. Vsekakor ne po njihovi krivdi, so še odločno pribili.

Ruki ruki, bolo bolo

Hiša, ki so mi jo dodelili, je bila v četrti Miramar, v občini Playa, od morja s plažami smo imeli komaj dvesto ali tristo metrov. Vse je bilo zeleno, vetrič je pihal, čisto je bilo in urejeno. Tisti del mesta so si v obdobju ameriško-mafijskega vladanja na Kubi zase uredili razmeroma premožni ljudje. Pravi bogataši so si naredili palače prav ob široki in bahavi Peti aveniji, njihovi oprode pa v vzporednih ulicah. Peta A, Peta B, Peta C, Peta F, Sedma avenija in Deveta avenija so vzporedne ulice, na katerih je vedno živelo dovolj vplivnežev, da so tam bolj kot drugod pazili na red in skrbeli za varnost.

Nasproti nas je živel Gari, član CK-ja, partijski poverjenik za Kolumbijo (tam so ga ustrelili v nogo, ker je kot veleposlanik za svojo državo menda nadzoroval trgovino z mamili), potem je bdel nad Nikaragvo, pozneje je bil zadolžen za Venezuelo, kar pomeni, da je bil in je še vedno hudo vpliven. Kadar gremo na Kubo, ga obiščemo. Včasih kaj pove, včasih tudi ne.

Malo naprej je stanoval Fidelov starejši brat Ramón, ki pa smo ga srečevali samo na sprejemih, v soseščini na ulici ga pravzaprav nismo. Na drugi strani Ulice 98 je živel Norberto Fuentes, ki je bil Fidelov izvozni artikel, saj je bil biograf Ernesta Hemingwaya, njegov stric pa je bil Gregorio Fuentes, Hemingwayev čolnar, po svetu znan kot starec iz romana *Starec in morje*. Norberto, ki je poskrbel, da smo obiskali njegovega strica in se naužili njegovih zgodb iz treh desetletij s Hemingwayem, je pozneje uprizoril gladovno stavko, da mu je Fidel dovolil oditi iz države. Zdaj živi v Miamiju na Floridi.

Še malo naprej je z novo, tedaj mlado družino stanoval Ernesto Guevara, oče revolucionarja Ernesta Guevare, imenovanega El Che. Nikoli se ni

prilagodil tragičnemu dejstvu, da mu je sin uničil življenje, prisilil ga je v životarjenje na Kubi. Jokal je, ko sva ga z Bojano srečala na ulici, čakal je v vrsti za gnil krompir.

Čisto za vogalom, po notranji strani pa onstran našega vrta, z balkona na balkon se je bilo mogoče pogovarjati, je v prav takšni hiši, kot je bila naša, živel Chango, argentinski novinar in pisatelj Alfredo Muñoz-Unsain. Kolega, dober sosed, naposled tudi prijatelj, ki je Kubo poznal bolje od vseh Kubancev. Začel je kot zagnanec, eden od milijonov Argentinecev, ki so občudovali Cheja. Pomagal je ustanoviti in voditi agencijo Prensa Latina, potem so ga za tri desetletja v svoje vrste vzeli v francoski agenciji AFP, končal pa je kot tako dober poznavalec Castrove Kube, da je o njej govoril kot o eni sami veliki laži. Bil sem pri njem, ves dopoldan, ne samo nekaj minut, ko je še lahko pripovedoval zgodbe in resnice. Umril je pred nekaj leti, čisto sam. Vseh deset ali več žena, ki jih je imel, ga je zapustilo, edini sin pa tudi takoj, ko mu je Chango uredil argentinske dokumente in je lahko ušel v Miami.

Pa še nemški dopisnik Otto Marquart je živel prav nasproti Changa, kakšnih trideset metrov od nas. Bil je vzhodnonemški dopisnik, zelo verjetno stasijevec, na to je na stara leta kar sam namignil. v Havano je prišel v začetku šestdesetih, takrat kot Chango, in ostal vzhodnoberlinski dopisnik do razpada svoje sovjetsko-nemške domovine. Ko se je vrnil v Nemčijo, takrat že združeno, je ugotovil, da se po treh desetletjih življenja na Kubi ne more več prilagoditi popolnoma novi stvarnosti. Z njim sem se pogovarjal v Berlinu prav v tistih dneh, ko je padal zid; zmeden je bil. Vrnil se je v Havano, se četrtrič ali petič poročil ter od kubanske oblasti tretjič ali četrtrič odkupil isto hišo, v kateri je živel od leta 1963. Pred nekaj leti je umrl. Obiskoval sem ga, tudi takrat sem bil pri njem, ko je bil že zelo bolan. Chango, ki je živel pet metrov stran, se z njim ni pogovarjal. Nista se marala, ne vem, zakaj.

Ottov sosed je bil Silvio Rodriguez, najbolj slavni Silvio, kar jih premore Kuba. Pesnik, skladatelj, pevec, ikona kubanske revolucije, njene poezije in glasbe, pa tudi velik podjetnik. Svojo založbo ima in svoje snemalnice. Fidel mu je za zasluge za revolucijo dovolil zasebno podjetje, ko je bilo to še z zakonom prepovedano. Na drugi strani je bila Ottova soseda ena izmed direktoric Narodne banke, za tujce je bila zadolžena. Ko smo zadnja leta hodili na obiske, smo ji nosili cepiva in insekticide za pse; bila je ena zadnjih vzrediteljic havanskih bišonov na otoku. Vsakokrat smo se veliko pogovarjali. Zdržala je do nedavnega. Ko se je drugim zdelo, da gre državi na bolje, se je ona, ki je razmere res poznala od znotraj, odločila za odhod. Zdaj živi v Miamiu.

Med vsemi tistimi normalnimi Havanci iz soseščine je bilo veliko otrok, ki so prve dni po prihodu postrani gledali najina otroka. Blondinci so bili zanje Rusi, kdo pa drug! Fantiči so tekali okrog naše ograje in vpili *Ruki ruki, bolo bolo ...* Sosede sem vprašal, kaj naj bi to pomenilo. Najprej jim je bilo nerodno povedati, malo so se bali, da bom komu od oblastnikov povedal, kaj vpijejo. Naposled je soseda, ki je bila tudi ravnateljica šole, prevedla, da v svoji latovščini otroci vpijejo nekaj, kar sicer Kubanci namenjajo vsem Rusom in kar bi bilo mogoče prevesti kot *ti si Rus, kegelj, pijanec*. Ruse, ki so bili njihovi gospodarji in vladarji, so navadni ljudje črtili. Turizma takrat še ni bilo, Fidel ga je dovolil šele, ko se mu je hiša začela podirati po sovjetskem odhodu. Miha, moj sin, je očitno dobil napotke od svojega sošolca Ricarda in je mulariji zavpil: *Rus je bil tisti, ki je tvojo mater ...* Fantiči so se obrnili k tistemu, ki je bil malo bolj svetle polti in zavpili: *A, ti si Rus!!!*

Nekaj let pozneje, ko smo se že ustalili, je k nam v solzah prihitela dobra znanka Reglita, pomočnica direktorja za nadzor tujega tiska je bila na zunanjem ministrstvu. Oprosti, ker sem priletela sem, nikamor ne morem ta trenutek, ne vem, kaj se mi bo zgodilo, je tarnala. Potem je povedala, kaj sta ji zakuhala sinova, srednješolca. Šli so na plažo čisto blizu nas, njen mož je bil general, torej so se družili tudi s sovjetskimi visokimi častniki, ki so jih imeli Kubanci zmeraj skrite, na ulici jih nisi videl nikoli. Za nastop sta se mulca dobro pripravila. Ko so vstopili na z visoko ograjo zaprto kopaljšče, sta začela fanta plesati in na ves glas tuliti, naj gredo Rusi domov, Kuba da je svobodna. Oče general ju je pomiril, njegovi ruski kolegi so se menda samo smejali, takih stvari so bili vajeni. Naša znanka pa je stekla ven in zbežala. Prišla je k nam in se zjokala. Ob službo bom, če bodo dogodek zabeležili in prijavili, ji je bilo hudo. Pa se ni nič zgodilo, incidenta Rusi niso prijavili, ostala je na ministrstvu, pozneje je bila veleposlanica na Madžarskem, tam sem jo tudi obiskal. Ko sem v Havani pred desetletjem, torej dve desetletji po odhodu iz Havane, snemal svoja zadnja *Mednarodna obzorja* za slovensko televizijo, mi je uredila vse papirje, čeprav sem prišel brez dovoljenja za snemanje in bi me lahko kar takoj izgnali.

O vrtnarici in druge zgodbe

“Vozili smo se po morju, veliko smo se vozili, on je lovil ribe, Antonio, ki je bil natakhar v Floriditi in sva ga vozila s seboj, pa nama je pripravljajl pijačo in tudi kaj za pod zob. Pa *jardinero*, vrtnarico sva velikokrat vozila s seboj, zmeraj je bila pijana in največkrat popolnoma gola. Lepa pa je bila, prav

zares lepa. Včasih sva se s Papom pripeljala samo do Havane in jo mahnila v Floridito. Ne, v Bodeguito nisva šla nikoli, do tja nisva prišla, predaleč je bilo, smo se ga že prej napili. Tisto o Bodeguiti je samo turistična propaganda, prepričali so ga, da je tisto napisal na list papirja, ki zdaj visi v Bodeguiti. Da popije *daiquiri* v Floriditi in *mojito* v Bodeguiti. V Floriditi nam je postregel Antonio, samo on je znal pripraviti pravo pijačo. V Bodeguito pa sploh nismo šli.”

Zgornji stavki so iz pripovedi Gregoria Fuentesesa. Dočakal je 104 leta, pri devetdesetih je bil še skoraj mladenič. Ko sva z Bojano prišla k njemu domov, nama je postregla zelo stara gospa, prijazna, vendar tiha je bila. Malo pozneje je Gregorio povedal, da je to njegova hči. Ženo sva spoznala še istega dne, stisnjena v dve gubi je sedela v sosednji sobi, kar malo odsotna je bila. Zdelo se je, kot da je Gregorijeva stara mama.

Norberto Fuentes, Hemingwayev biograf, ki je pozneje odšel v Miami, takrat, v osemdesetih, pa je bil naš sosed, je uredil vse potrebno, da sva šla lahko k stricu Gregoriju. Dogovorili smo se, da ga bomo posneli, ko pride televizijska ekipa iz Jugoslavije. Tudi to je lahko uredil samo Norberto, kajti tiste čase režimu ni bilo po volji, da bi kdo delal junaka iz Gregoria, ki ga je Hemingway, El Papa, tako dobro opisal v romanu *Starec in morje*. Svojega kapitana je vzel za model, desetletja sta se potepala po morju. Prvič je Gregoria najel leta 1928, takrat kot mornarja, pozneje je bil kapitan njegove barke, zadnjikrat pa sta plula malo pred Hemingwayevim odhodom s Kube.

Gregorio je bil rojen na Kanarskih otokih, bil je Španec, prav tako kot Fidel. Mladost je preživel na Kanarskih otokih, bil je mornar na španskih ladjah, ki so vozile na Karibe in v Južno Ameriko, na Kubo se je priselil pri dvaindvajsetih, tam je vozil barko med Havano in Florido, srečal ga je Hemingway in ga najel, izročil mu je v upravljanje svojo motorno barko *Pilar*. Na koncu, po treh desetletjih avantur na morju, ko je El Papa odšel s Kube, mu jo je prepustil, Gregorijeva last je postala.

Fidelu ni bilo všeč, ker je Gregorio, če se je malo okajen pogovarjal s tujci, jezno pripovedoval, da mu je El Caballo, Konj, se pravi Fidel, vzel barko *Pilar*, ki mu jo je podaril Hemingway, postavil jo je v muzej. Njemu je sicer dal drugo, nekakšno kopijo, vendar tista ni prava in ni bila dobra za na morje, je Gregorio pripovedoval tudi meni.

Gregorio je živel v Cojimarju, blizu Havane, vendar za kubanske razmere, na Kubi ni bilo pravega javnega prometa, precej daleč od prestolnice. Živel je samo nekaj sto metrov od Terraze, edine gostilne v ribiškem mestecu z dvajset tisoč dušami v današnjih časih. Tam se dogaja tudi zgodba o starcu in morju. Gregorio je bil Hemingwayev “model”. Zavzet Kubanec

se je zdel, a si je v začetku tega stoletja vendarle znova priskrbel špansko državljanstvo. Španija je delila potne liste, zraven sprva tudi pokojnine za neposredne potomce Špancev ali Špance, ki so se naselili na Kubi.

Norberto je dal dobre napotke, preden naju je poslal k stricu. Steklenico pravega starega ruma mu nesita, ki je Kubanec nima kje kupiti in tudi denarja nima za to. Pa škatlo cigar, kakor jih lahko Kubanci vidijo samo po televiziji. Pa na dobro kosilo ga peljita, ki si ga nikakor ne more privoščiti, in bo kar pel, je rekel nečak. Jaz mu bom že prej sporočil, da prideta.

Imenitno je bilo. Gregorio se je najedel, že prej popil nekaj kozarčkov ruma, potem še veliko piva, pa spet nekaj ruma, jezik se mu je razvezal, duša se je odprla. Tudi o tem je pripovedoval, zakaj je ostal tako mlad, ko je bil vendar starejši od pisatelja, ki ga že zdavnaj ni več. Takole gre to, je rekel. Vedno moraš piti dober rum, kaditi dobre cigare, predvsem pa je pomembno, da imaš vedno mlade punce. Trikrat je ponovil to o dekletih. Vedno mlade morajo biti, je rekel, potem si tudi ti vedno mlad.

Gregoria smo tudi posneli za oddajo, ki sem jo naredil za novosadsko televizijo, v tistih časih je bila ena boljših na Balkanu. Poslali so mi ekipo, ki bi mi jo zavidal marsikateri režiser celovečernih filmov. Tudi čisto pravega režiserja sem imel, ki je imel tudi asistenta, snemalec je bil vrhunski, in producenta so imeli s seboj, ki je res obvladal vse. Ker pa ni znal špansko, mu znanje ni dosti koristilo. Namesto njega je delo opravljala Bojana.

Gregorio, ki je Hemingwaya prevažal po morju in se z njim desetletja potikal po havanskih beznicah, je uredil tudi srečanje z Antonijem, barmanom, ki ju je spremljal desetletja. Šli so ga iskat domov, tudi on jih je imel že pošteno čez osemdeset. Pripeljali so ga v Floridito, odprl mi je ograjeni prostor in mi dovolil na sedež, ki je bil nekoč samo Hemingwayev. Tam imajo zdaj, odkar so si izmislili turizem, pisateljev kip, pravi Hemingwayev kotiček je tam. Antonio mi je postregel, kakor je pijačo pripravljaj pisatelju. Tudi jaz bi poskusil *daiquiri*, sem rekel, čeprav *daiquirija* nikoli nisem maral.

El Papa nikoli ni pil *daiquirija*, je rekel Antonio, potem pa pojasnil, da on ni tisti Antonio, ki je bil s Hemingwayem in Gregorijem od začetka. Tisti prvi barman Antonio je umrl že leta 1932, takrat sem prišel jaz zraven, potem sem bil na ladjici *Pilar* do konca. Na vsaki plovbi, vedno sem jima pripravljaj koktajle, njima in gostjam. Jardinera (po slovensko bi rekli Vrtnarica) ni bila edina, ki se je klatila z njimi, sta pripovedovala barman Antonio in kapetan ladjice Gregorio. Kdo pa je bila Jardinera, me je zanimalo. Jardinera je bila izjemno lepa ženska, je rekel. Ava ji je bilo ime, Američani so ji rekli Gardner, Ava Gardner ... Po naše je bila Jardinera ... Zelo lepa je

bila, vedno gola in največkrat močno pijana ... Gospa, ki je igrala v filmu *Komu zvoní*, se je tudi vozila z nami, sta rekla kapitan in barman. Ingrid Bergman je bila, pa si starca Gregorio in Antonio tako težkega imena in priimka nista zapomnila.

Kaj pa je pil El Papa, me je zanimalo, če ni maral *daiquirija*. Pil je *doble papa*, posebej zanj sem ga naredil, bil je brez sladkorja, samo malo limete je bilo v njem, pa dvojni rum, cel deciliter ruma. Za turiste delajo *daiquiri*, koktajl s sladkorjem in sadnimi dodatki, sladkan, da je kaj, pa led je zmlet v *daiquiriju*. Papa pa je zahteval samo zdrobljenega, z nabodalom sem ga drobil.

Pripravil mi je *doble papa*, kakor je to pijačo nekoč pripravljal svojemu šefu. Grozno močna je bila, vendar prijetnega okusa, saj ni bila sladka in sladkobna kot *daiquiri*. In koliko jih je popil El Papa, sem bil radoveden. Sedem, osem, je rekel. Kaj vse naenkrat, sem poskočil. Ne, kje pa, enega za drugim je popil, vsakega posebej sem mu pripravil. Enega za drugim, v eni uri ali dveh. Steklenico ruma je popil pred kosilom, sem pomislil, zato s čolnarjem Gregorijem nikoli nista prijadrala do Bodeguite, ki je nekaj sto metrov naprej.

Dopisnik iz Havane je odlomek iz knjige *Skušnjave* Toneta Hočevarja, ki bo konec oktobra izšla pri KUD Sodobnost International.